

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

PORADNIK

(MATERIAŁY DYDAKTYCZNE I INFORMACYJNE
DLA STUDENTA)

Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte
Gdynia 2020

Materiały dydaktyczne i informacyjne dla studenta zostały opracowane w ramach projektu **„Laboratorium Edukacji Przyszłości”** nr POWER.02.10.00-IP.02-00-005/18 współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Europejskiego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020

przez zespół w składzie:

dr hab. Astrid Męczkowska-Christiansen

mgr Janetta Charuta-Kojkoł

SPIS TREŚCI

I.	Cele i zadania praktyk zawodowych w kształceniu nauczycieli.....	4
1.1	Praktyka psychologiczno-pedagogiczna.....	4
1.2	Praktyka dydaktyczna	6
II.	Dokumentacja praktyk i jej znaczenie.....	8
III.	Obowiązki studenta.....	10
3.1.	Obowiązki studenta przed rozpoczęciem praktyki.....	10
3.2.	Obowiązki studenta w trakcie trwania praktyki psychologiczno-pedagogicznej...	10
3.3.	Obowiązki studenta w trakcie trwania praktyki dydaktycznej.....	11
3.4.	Obowiązki studenta po zakończeniu praktyki	12
IV.	Uczenie się przez praktykę.....	13
4.1.	Uczenie się przez praktykę: zadania i warunki.....	13
4.2.	Przebieg uczenia się przez praktykę.....	15
4.2.1.	Uczenie się z praktyki jako obserwacja działań nauczyciela-profesjonalisty.....	15
4.2.2.	Uczenie się przez praktykę jako ćwiczenie w zastosowaniu zaobserwowanych wzorców działania.....	15
4.2.3.	Uczenie się przez praktykę jako refleksja w działaniu.....	16
4.2.4.	Uczenie się poprzez praktykę jako rezultat refleksji nad praktyką własną – omawianie zajęć prowadzonych przez studenta.....	17
V.	Komunikacja studenta z opiekunem praktyk/nauczycielem.....	19
VI.	Obserwacja zajęć	20
6.1.	Przykładowy arkusz obserwacji zajęć.....	21
VII.	Samodzielne prowadzenie zajęć.....	23
7.1.	Przykładowy scenariusz zajęć.....	24
VIII.	Omówienie zajęć.....	26
8.1.	Przyjmowanie informacji zwrotnej od opiekuna praktyk/nauczyciela.....	27
IX.	Ewaluacja praktyki.....	29
9.1.	Przykładowy kwestionariusz ewaluacji praktyki psychologiczno-pedagogicznej..	29
9.2.	Przykładowy kwestionariusz ewaluacji praktyki dydaktycznej.....	31
	Wykorzystana literatura.....	33

I. Cele i zadania praktyk zawodowych w kształceniu nauczycieli

Praktyki zawodowe stanowią integralny element programu studiów na kierunkach kształcących przyszłych nauczycieli. *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela* wyraźnie określa liczbę godzin, treści i efekty uczenia się, jakie student ma zrealizować w toku praktyk.

Praktyka zawodowa realizowana jest w dwóch formach: **praktyki psychologiczno-pedagogicznej** o charakterze hospitacyjno-asystenckim oraz **praktyki dydaktycznej** o charakterze metodycznym.

1.1. Praktyka psychologiczno-pedagogiczna

Celem praktyki psychologiczno-pedagogicznej jest gromadzenie doświadczeń związanych z pracą opiekuńczo-wychowawczą z uczniami, zarządzaniem grupą, diagnozowaniem indywidualnych potrzeb uczniów oraz konfrontowanie nabytej wiedzy psychologiczno-pedagogicznej z rzeczywistością pedagogiczną. Praktyka odbywa się, w zależności od etapu edukacyjnego, którego dotyczy kształcenie osoby przygotowującej się do wykonywania zawodu nauczyciela, w szkole lub placówce systemu oświaty realizującej kształcenie na danym etapie edukacyjnym lub etapach edukacyjnych.

Zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela*, w trakcie praktyki psychologiczno-pedagogicznej student kształtuje określone kompetencje przez:

- zapoznanie się ze specyfiką szkoły lub placówki systemu oświaty, w szczególności: realizowanych przez nią zadań opiekuńczo-wychowawczych, organizacją pracy, dokumentacją, programami wychowawczo-profilaktycznymi, programem w zakresie doradztwa zawodowego oraz zasadami zapewniania bezpieczeństwa uczniom;
- obserwowanie pracy wychowawcy klasy i prowadzonych przez niego zajęć;
- obserwowanie interakcji między wychowawcą i uczniem oraz w grupie uczniów;
- obserwowanie procesów komunikowania interpersonalnego i społecznego w grupach wychowawczych;

- obserwowanie sposobu integrowania działań opiekuńczo-wychowawczych i dydaktycznych;
- bezpośrednie obserwowanie pracy rady pedagogicznej, zespołu wychowawców klas i pozalekcyjnych działań opiekuńczo-wychowawczych nauczycieli;
- planowanie i prowadzenie zajęć wychowawczych pod nadzorem opiekuna praktyk;
- analizowanie i interpretowanie zaobserwowanych lub doświadczanych sytuacji i zdarzeń pedagogicznych w czasie praktyki, w tym: prowadzenie dokumentacji praktyki, konfrontowanie wiedzy teoretycznej z praktyką, ocenianie własnego funkcjonowania w toku realizowania zadań opiekuńczych i wychowawczych (dostrzeganie swoich mocnych i słabych stron), ocenianie i omawianie przebiegu prowadzonych zajęć;
- współdziałanie z opiekunem praktyk i z nauczycielami w celu poszerzania swojej wiedzy.

W trakcie praktyki psychologiczno-pedagogicznej student osiąga następujące (szczegółowe) efekty uczenia się:

W zakresie wiedzy absolwent zna i rozumie:

- B.3.W1. zadania charakterystyczne dla szkoły lub placówki systemu oświaty oraz środowisko, w jakim one działają;
- B.3.W2. organizację, statut i plan pracy szkoły, program wychowawczo-profilaktyczny oraz program realizacji doradztwa zawodowego;
- B.3.W3. zasady zapewniania bezpieczeństwa uczniom w szkole i poza nią.

W zakresie umiejętności absolwent potrafi:

- B.3.U1. wyciągać wnioski z obserwacji pracy wychowawcy klasy, jego interakcji z uczniami oraz sposobu, w jaki planuje i przeprowadza zajęcia wychowawcze;
- B.3.U2. wyciągać wnioski z obserwacji sposobu integracji działań opiekuńczo-wychowawczych i dydaktycznych przez nauczycieli przedmiotów;
- B.3.U3. wyciągać wnioski, w miarę możliwości, z bezpośredniej obserwacji pracy rady pedagogicznej i zespołu wychowawców klas;
- B.3.U4. wyciągać wnioski z bezpośredniej obserwacji pozalekcyjnych działań opiekuńczo-wychowawczych nauczycieli, w tym podczas dyżurów na przerwach międzylekcyjnych i zorganizowanych wyjść grup uczniowskich;
- B.3.U5. zaplanować i przeprowadzić zajęcia wychowawcze pod nadzorem opiekuna praktyk zawodowych;

B.3.U6. analizować, przy pomocy opiekuna praktyk zawodowych oraz nauczycieli akademickich prowadzących zajęcia w zakresie przygotowania psychologiczno-pedagogicznego, sytuacje i zdarzenia pedagogiczne zaobserwowane lub doświadczane w czasie praktyk.

W zakresie kompetencji społecznych absolwent jest gotów do:

B.3.K1. skutecznego współdziałania z opiekunem praktyk zawodowych i z nauczycielami w celu poszerzania swojej wiedzy.

1.2. Praktyka dydaktyczna

Celem praktyki dydaktycznej jest zdobywanie doświadczenia związanego z pracą dydaktyczno-wychowawczą nauczyciela i konfrontowanie nabytej wiedzy z zakresu dydaktyki szczegółowej (metodyki nauczania) z rzeczywistością pedagogiczną. Praktyki dydaktyczne są zintegrowane z realizacją zajęć z zakresu dydaktyki przedmiotu nauczania lub rodzaju zajęć. Jeżeli przedmiot jest nauczany lub rodzaj zajęć jest prowadzony zarówno w szkole podstawowej, jak i ponadpodstawowej, praktyki odbywają się w obu typach szkół.

Zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela*, w trakcie praktyki dydaktycznej student kształtuje określone kompetencje przez:

- zapoznanie się ze specyfiką szkoły lub placówki systemu oświaty, w szczególności: realizowanych przez nią zadań dydaktycznych, organizacją pracy dydaktycznej oraz rodzajem dokumentacji działalności dydaktycznej;
- obserwowanie integracji działań opiekuńczo-wychowawczych i dydaktycznych;
- obserwowanie pracy dydaktycznej nauczyciela, jego interakcji z uczniami oraz sposobami planowania i prowadzenia zajęć dydaktycznych;
- obserwowanie stosowanych przez nauczyciela metod i form pracy oraz wykorzystywanych pomocy dydaktycznych;
- obserwowanie sposobów oceniania oraz zadawania i kontrolowania pracy domowej;
- planowanie i prowadzenie lekcji/zajęć pod nadzorem nauczyciela;
- organizowanie i prowadzenie lekcji/zajęć w oparciu o samodzielnie opracowywane scenariusze;
- analizowanie i interpretowanie zaobserwowanych lub doświadczanych sytuacji i zdarzeń pedagogicznych w czasie praktyki, w tym: prowadzenie dokumentacji praktyki,

konfrontowanie wiedzy teoretycznej z praktyką, ocenianie własnego funkcjonowania w toku wypełniania roli nauczyciela (dostrzeganie swoich mocnych i słabych stron), ocenianie i omawianie przebiegu prowadzonych lekcji/zajęć;

- współdziałanie z opiekunem praktyk i nauczycielami w celu poszerzania swojej wiedzy dydaktycznej i umiejętności wychowawczych.

W trakcie praktyk dydaktycznych student osiąga następujące (szczegółowe) **efekty uczenia się**:

W zakresie wiedzy absolwent zna i rozumie:

- D.2/E.2.W1. zadania dydaktyczne realizowane przez szkołę lub placówkę systemu oświaty;
- D.2/E.2.W2. sposób funkcjonowania oraz organizację pracy dydaktycznej szkoły lub placówki systemu oświaty;
- D.2/E.2.W3. rodzaje dokumentacji działalności dydaktycznej prowadzonej w szkole lub placówce systemu oświaty.

W zakresie umiejętności absolwent potrafi:

- D.2/E.2.U1. wyciągnąć wnioski z obserwacji pracy dydaktycznej nauczyciela, jego interakcji z uczniami oraz sposobu planowania i przeprowadzania zajęć dydaktycznych; aktywnie obserwować stosowane przez nauczyciela metody i formy pracy oraz wykorzystywane pomoce dydaktyczne, a także sposoby oceniania uczniów oraz zadawania i sprawdzania pracy domowej;
- D.2/E.2.U2. zaplanować i przeprowadzić pod nadzorem opiekuna praktyk zawodowych serię lekcji lub zajęć;
- D.2/E.2.U3. analizować, przy pomocy opiekuna praktyk zawodowych oraz nauczycieli akademickich prowadzących zajęcia w zakresie przygotowania psychologiczno-pedagogicznego, sytuacje i zdarzenia pedagogiczne zaobserwowane lub doświadczone w czasie praktyk.

W zakresie kompetencji społecznych absolwent jest gotów do:

- D.2/E.2.K1. skutecznego współdziałania z opiekunem praktyk zawodowych i nauczycielami w celu poszerzania swojej wiedzy dydaktycznej oraz rozwijania umiejętności wychowawczych.

II. Dokumentacja praktyk i jej znaczenie

Na podstawową dokumentację związaną z przebiegiem praktyk zawodowych w placówkach oświatowych składają się:

1. Imienne skierowanie studenta na praktykę wystawione przez uczelnię kierującą na praktykę.
2. Porozumienie pomiędzy uczelnią i placówką oświatową – określające rodzaj praktyki, czas trwania i program praktyki.
3. Dokumentacja przebiegu praktyk, obejmująca następujące pozycje:
 - **Dziennik praktyk**, w którym student odnotowuje wszystkie aktywności i zadania wymienione w regulaminie praktyk zawodowych;
 - Arkusze obserwacji zajęć/lekcji;
 - Scenariusze (tzw. „konspekty”) zajęć/lekcji, przygotowywane przez studenta;
 - Zestawienie hospitowanych i przeprowadzonych zajęć/lekcji;
 - Arkusze ewaluacji praktyk – w tym praktyki psychologiczno-pedagogicznej i dydaktycznej;
 - Zaświadczenie o odbytej praktyce;
 - Opinia i ocena końcowa wystawiona przez opiekuna praktyk z ramienia szkoły;
 - Portfolio praktykanta (tzw. „teczka metodyczna” wraz z materiałami uzupełniającymi).

Portfolio praktykanta może zawierać różnorakie materiały, w szczególności:

- harmonogram spotkań indywidualnych bądź zespołowych z opiekunem praktyk z ramienia szkoły;
- harmonogram konsultacji zrealizowanych z opiekunem dydaktycznym lub innymi nauczycielami na terenie szkoły;
- listę spotkań z pracownikami szkoły lub przedstawicielami otoczenia społecznego i rodzin uczniów;
- krótkie sprawozdania z zebrań i posiedzeń, w których praktykant uczestniczył w ramach poznawania sposobu funkcjonowania szkoły (np. posiedzenia Rady Pedagogicznej, Komitetu Rodzicielskiego, Rady Szkoły, zebrania rodziców, posiedzenia zespołów, itp.);
- materiały dydaktyczne opracowane podczas praktyk np. przygotowane pomoce dydaktyczne;

- zdjęcia dokumentujące realizację zajęć i efekty pracy;
- wykaz przeczytanej literatury;
- wykaz aktów prawnych, z którymi student się zapoznał;
- wykaz dokumentacji placówki, z którą student się zapoznał;
- spis treści, prezentujący wszystkie materiały zgromadzone w teczce.

Dokładne wymagania w zakresie zawartości portfolio są określane przez opiekuna praktyk z ramienia uczelni kierującej na praktykę.

III. Obowiązki studenta

Sformułowane wymagania odnośnie praktyk zawodowych w *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela* w niezwykle szczegółowy sposób określają rodzaje działań, jakie student musi podjąć w jej ramach. Określają także szczegółowe zadania do realizacji w danej placówce i są podstawą ewaluacji pracy studenta.

3.1. Obowiązki studenta przed rozpoczęciem praktyki

Do obowiązków studenta przed rozpoczęciem praktyki należy:

1. Pobranie z uczelni/opiekuna praktyk z ramienia uczelni imiennego skierowania na praktykę.
2. Przygotowanie dokumentacji przebiegu praktyk (zgodnej z wymogami uczelni kierującej studenta na praktyki).
3. Zgłoszenie się do opiekuna praktyk z ramienia szkoły, w celu omówienia i ustalenia następujących kwestii:
 - terminu realizacji praktyki;
 - szczegółowego harmonogramu zajęć podczas praktyki;
 - szczegółowego harmonogramu spotkań z opiekunem praktyk/nauczycielem;
 - sposobu ewidencjonowania pobytu studenta w placówce;
 - procedury na wypadek spóźnienia lub nieprzybycia na zajęcia/lekcje;
 - sposobu korzystania z telefonu komórkowego;
 - zaleceń związanych ze stosownym ubiorem.

3.2. Obowiązki studenta w trakcie trwania praktyki psychologiczno-pedagogicznej

Do obowiązków studenta w trakcie trwania praktyki psychologiczno-pedagogicznej należy:

1. Wykonywanie zadań wynikających z programu oraz bezpośrednich uwag opiekuna praktyk.
2. Zapoznanie się z dokumentacją obowiązującą w szkole, tj.:
 - statutem szkoły;

- programem wychowawczym szkoły;
 - programami profilaktyki;
 - wewnątrzszkolnym systemem oceniania;
 - programami w zakresie doradztwa zawodowego;
 - regulaminami obowiązującymi na terenie szkoły, w tym dotyczącymi zasad zapewnienia bezpieczeństwa uczniom.
3. Obserwowanie działalności opiekuńczo-wychowawczej realizowanej na terenie szkoły w zakresie:
- pracy wychowawcy klasy i prowadzonych przez niego zajęć;
 - procesów przebiegających w grupach wychowawczych ze szczególnym uwzględnieniem procesów komunikacji;
 - sposobu integrowania działań opiekuńczo-wychowawczych na terenie szkoły, w tym działań podejmowanych przez zespoły nauczycieli oraz pedagoga szkolnego;
 - pracy rady pedagogicznej, zespołu wychowawców klas i pozalekcyjnych działań opiekuńczo-wychowawczych nauczycieli.
3. Uczestnictwo w działalności opiekuńczo-wychowawczej realizowanej na terenie szkoły w zakresie planowania i prowadzenia zajęć wychowawczych pod nadzorem opiekuna praktyk.
4. Łączenie wiedzy teoretycznej z praktyką szkolną w zakresie stosowanych metod oraz technik nauczania i wychowania.
5. Analizowanie i interpretowanie zaobserwowanych lub doświadczanych sytuacji i zdarzeń pedagogicznych w czasie praktyki, w tym prowadzenie dokumentacji praktyki.
6. Zachowanie dyscypliny pracy, jaka obowiązuje wszystkich pracowników szkoły.
7. Zachowanie tajemnicy służbowej oraz ochrony i poufności danych w zakresie ustalonym przez placówkę.

3.3. Obowiązki studenta w trakcie trwania praktyki dydaktycznej

Do obowiązków studenta w trakcie trwania praktyki dydaktycznej należy:

1. Wykonywanie zadań wynikających z programu oraz bezpośrednich uwag opiekuna praktyk/nauczyciela.
2. Obserwowanie (hospitowanie) i omawianie zajęć/lekcji prowadzonych przez nauczyciela.
3. Planowanie, prowadzenie lekcji/zajęć oraz omawianie ich z nauczycielem/opiekunem praktyk.

4. Łączenie wiedzy teoretycznej z praktyką szkolną w zakresie stosowanych metod oraz technik nauczania i wychowania.
5. Analizowanie i interpretowanie zaobserwowanych lub doświadczanych sytuacji i zdarzeń pedagogicznych w czasie praktyki, w tym prowadzenie dokumentacji praktyki.
7. Zachowanie dyscypliny pracy, jaka obowiązuje wszystkich pracowników szkoły.
8. Zachowanie tajemnicy służbowej oraz ochrony i poufności danych w zakresie ustalonym przez placówkę.

3.4. Obowiązki studenta po zakończeniu praktyki

Po zakończeniu praktyki student jest zobowiązany do dostarczenia opiekunowi praktyk z ramienia uczelni wypełnionej i zatwierdzonej dokumentacji przebiegu praktyk.

UWAGA: ważnym aspektem uczenia się w trakcie trwania praktyki jest uczenie pozaformalne i nieformalne w zakresie **budowania interakcji z uczniem i otoczeniem społecznym szkoły** poprzez:

- prowadzenie nieformalnych rozmów z pracownikami placówki;
- udział w nieformalnych spotkaniach;
- udział w szkoleniach/kursach/konferencjach metodycznych;
- udział w zajęciach kół zainteresowań;
- organizowanie konkursów dla uczniów;
- organizowanie imprez szkolnych i klasowych;
- organizowanie zawodów sportowych;
- przeprowadzanie akcji społecznych na terenie placówki;
- przygotowywanie wystaw tematycznych itp.

IV. Uczenie się przez praktykę

Podjęmowane w tej części poradnika zagadnienia opisują specyfikę uczenia się przez praktykę. Obejmują one zagadnienia uczenia się przez praktykę odnoszące się do problematyki uczenia się w działaniu. W sposób bardziej szczegółowy odnoszą się do jego istoty, a następnie form aktywności realizowanych przez studenta w trakcie praktyki zawodowej. Do form tychże aktywności należą: obserwacja i asystowanie w działalności opiekuńczo-wychowawczej realizowanej na terenie placówki, obserwacja lekcji/zajęć prowadzonych przez nauczyciela, współpraca z nauczycielem oraz samodzielne prowadzenie lekcji/zajęć przez praktykanta.

4.1. Uczenie się przez praktykę: zadania i warunki

Głównym celem uczenia się przez praktykę jest rozwijanie kompetencji nauczycielskich poprzez doświadczenie praktyczne. „Praktykowanie” jest w tym aspekcie traktowane nie tyle jako „zwieńczenie”, lecz niezbywalny komponent procesu kształcenia nauczycieli, stanowiący jeden z kluczowych aspektów toku kształcenia dedykowanego edukacji nauczycieli w uczelniach wyższych. Wiedza pedagogiczna, którą przyszły nauczyciel zdobywa na uczelni wyższej nie jest wystarczającym warunkiem przygotowania do zawodu. W trakcie praktyki jest ona poszerzana, podlega integracji z własnym doświadczeniem, jest porządkowana i przekształcana po to, by jej struktury przekształciły się w wiedzę operacyjną jako bezpośredniego komponentu kompetencji do działania.

Uczenie się przez praktykę obejmuje przede wszystkim obserwację różnych form działania doświadczonych nauczycieli oraz realizowanie samodzielnych aktywności dydaktycznych (prowadzenie zajęć, lekcji bądź ich elementów). Warunkiem efektywności uczenia się przez praktykę jest podejmowanie przez studenta refleksji nad cudzą i własną praktyką – w taki bowiem sposób kształtuje się „wiedza praktyczna” (tj. proceduralna) jako fundament nauczycielskiej kompetencji w jej realizacyjnym wymiarze.

Idea uczenia się przez praktykę, rozwijana jest w obszarze różnych stanowisk pedagogicznych (Kwiatkowska 1998, Kwiatkowska 2008, Lewowicki 1997, Fish 1988, Schön 1983). W syntetycznym ujęciu, efektywne **uczenie się przez praktykę** jest możliwe dzięki spełnieniu następujących warunków:

- a. **Praktyka wykorzystuje doświadczenia płynące z „teorii”**, dlatego niezbędnym warunkiem realizacji praktyki jest wiedza teoretyczna studenta oraz poszerzanie i wyko-

rzystywanie tejże wiedzy w trakcie doświadczeń praktycznych. Pomijamy tu teoretycznie rozwijany spór pomiędzy relacją teorii i praktyki, ważne podkreślenia jest jednak, że w sensie psychologicznym (poznawczym) „teoria” i doświadczenie praktyczne są nierozłączne i dopiero ich integracja, której warunkiem jest działanie i refleksja nad działaniem, przekłada się na rozwój nauczycielskiej kompetencji.

- b. **Praktyka opiera się na wcześniejszym zgromadzeniu wiedzy proceduralnej (metodycznej)**, która stanowi podstawę dla wzbogacania i przekształcenia wzorców działania w trakcie praktyki.
- c. **Praktyka ma charakter refleksyjny**, co oznacza, że łączy się z refleksją studenta, przebiegającą na wielu poziomach: zarówno na poziomie budowania koncepcji działania (*co chcę osiągnąć i w jaki sposób?*), w obszarze samego działania (poprzez rozwiązywanie problemów w trakcie działania) oraz po jego zakończeniu (refleksja nad działaniem).
- d. **Praktyka wymaga wsparcia (feedbacku) uzyskiwanego w trakcie społecznych interakcji** (gdzie chodzi o uzyskiwanie informacji zwrotnej – od uczniów lub nauczyciela, stanowiących impuls dla przemyślenia obranych strategii działania). Informacja zwrotna jest jednym z aspektów całościowego procesu **ewaluacji praktyki** dokonywanego przez opiekuna praktyk we współpracy z nauczycielem i studentem.
- e. **Praktyka wymaga wzorców**: „dobrych praktyk” i modelowych sposobów działania prezentowanych przez doświadczonych nauczyciel. Nie chodzi tu jedynie o to, by student odtwarzał dostarczone wzorce metodyczne w działaniu samodzielnym, lecz także o traktowanie ich jako „inspiracji”, które będą podlegać modyfikacji w trakcie jego działań. W tym sensie dostarczone wzorce mogą stać się podstawą dla dwóch różnych typów działań: działań rutynowych i działań refleksyjnych (Dewey 1988), podejmowanych przez studenta.
- f. **Praktyka wymaga efektywnej komunikacji** (z opiekunem praktyk, nauczycielem, uczniami i innymi podmiotami społecznego środowiska szkoły) przebiegającej w społecznym kontekście uczenia się, gdyż efektywna komunikacja i osiągnięcie porozumienia są warunkiem praktyki jako formy uczenia się.

4.2. Przebieg uczenia się przez praktykę

Uczenie się przez praktykę obejmuje owe trzy kluczowe formy: obserwacja, działanie samodzielne, refleksja. Aby zobrazować przebieg procesu uczenia się przez praktykę, odwołujemy się m.in. do koncepcji kształcenie poprzez praktykę D. Fish (Fish 1988) oraz koncepcji refleksyjnej praktyki D. Schön (Schön 1983). W obszarze koncepcji D. Fish wprowadza się rozróżnienie pomiędzy dwiema formami: „uczenia się z praktyki” oraz „uczenia się poprzez praktykę”, które zostaną omówione poniżej.

4.2.1. Uczenie się z praktyki jako obserwacja działań nauczyciela – profesjonalisty

Uczenie się z praktyki (Fish 1988) polega na **obserwacji** przez studenta działań profesjonalisty – w tym wypadku doświadczonego nauczyciela. Zachodzi ona podczas hospitacji, podczas której student może jedynie obserwować przebieg lekcji/zajęć bądź być (częściowo) zaangażowany w wybrane czynności pomocnicze. Należy jednak mieć na uwadze, że podczas zajęć hospitowanych, student musi dysponować komfortem swobodnej obserwacji przebiegu zajęć, ewentualnego notowania ich przebiegu oraz, po ich zakończeniu, rozmowy z nauczycielem prowadzącym w celu wyjaśnienia ewentualnych nurtujących go kwestii. Nie ma jednak prawa ingerowania w przebieg zajęć, o ile nie jest do tego zachęcany przez nauczyciela.

Celem obserwacji jako „uczenia się z praktyki” jest przygotowanie studenta do odwzorowania czynności realizowanych przez nauczyciela. Z tego powodu głównym walorem obserwacji jest **walor metodyczny**.

4.2.2. Uczenie się przez praktykę jako ćwiczenie w zastosowaniu zaobserwowanych wzorców działania

Takie rozumienie uczenia się przez praktykę ma wydźwięk behawioralny (w sensie behawioralnych teorii uczenia się, wielokrotnie poddawanych krytyce w obszarze współczesnych stanowisk pedagogicznych). Polega ono na wielokrotnym powielaniu dostarczonych/zaobserwowanych wzorców metodycznych, aż do osiągnięcia technicznej poprawności i płynności w ich realizacji. Taki rodzaj uczenia się określa się mianem jego bezpośredniego modelu (Arends 2000). W obszarze uczenia się nauczycieli poprzez praktykę zastosowanie tego modelu

jest ograniczone, co nie oznacza, że zbędne. Będzie on adekwatny do tych wzorców metodycznych, obecnych zwłaszcza w kształceniu zawodowym, które wymagają od nauczyciela dużej precyzji metodycznej w kształtowaniu wykonawczych umiejętności uczniów (tj. odnoszących się do specyficznych procedur, metod i technik działania). Uczenie się jako ćwiczenie w zastosowaniu zaobserwowanych wzorców działania nie jest wystarczające dla budowania kompetencji nauczyciela. Działanie nauczyciela i okoliczności tego działania są na tyle złożone i nieprzewidywalne, że zastosowanie wyłącznie wyuczonych wzorców będzie niewystarczające. Musi ono być uzupełnione tymi formami uczenia się przez praktykę, które angażują refleksyjność studenta. Ograniczenie uczenia się przez praktykę do jego wymiaru stricte metodycznego może być przyczyną zablokowania refleksji, prowadząc do nieumiejętności działania w sytuacjach problemowych – mówiąc wprost, doprowadzi do bezmyślności w zastosowaniu „gotowych wzorców”, stanowiąc znaczącą blokadę na drodze rozwoju kompetencji profesjonalnej przyszłego nauczyciela.

4.2.3. Uczenie się przez praktykę jako refleksja w działaniu

Ta forma praktyki ma za zadanie wyzwać bieżącą refleksję studentów nad własnymi działaniami. Szczególne znaczenie ma tu bieżące rozwiązywanie problemów poznawczych – chodzi tu o reagowanie na sytuacje, które nieustannie pojawiają się w toku działania nauczyciela, nie podlegają „metodycznemu opracowaniu” uprzedniemu w stosunku do prowadzonych zajęć i wymagają kreatywnych rozwiązań. Przykładowo: *W jaki sposób uprzystępnąć określoną treść uczniowi, który nie rozumie sposobu objaśnień adresowanych do całej klasy?*, *Co robić i jak reagować na spontanicznie pojawiające się pomysły uczniów podczas, gdy pracują oni w małych zespołach nad rozwiązywaniem określonych problemów praktycznych?* Refleksja w działaniu nauczyciela jest także nieodłącznym aspektem realizowania zaleceń dydaktyki konstruktywistycznej, obejmującej problemowy tok nauczania – czyli tam, gdzie w toku kształcenia wychodzimy od problemów poznawczych („*Jak to działa*”?, „*Dlaczego to nie działa*?”), „*Co zrobić aby...*”?, „*Jak skonstruować urządzenie*?”, „*Jak wyprowadzić wzór*?”, „*Co by było, gdyby...*”?). W konstruktywistycznie zorientowanym kształceniu mamy też do czynienia z bardzo wysokim stopniem interakcji zachodzącej pomiędzy nauczycielem a uczniami, a także pomiędzy samymi uczniami. Z tych powodów planowanie procesu kształcenia ma tu charakter elastyczny, a stosowane procedury (metody, techniki) przyjmują ramową postać ogólnych za-

sad, wymagając od nauczyciela bieżącej refleksji w działaniu po to, by żywo reagować na sytuacje pojawiające się podczas lekcji oraz modyfikować jej przebieg, z ciągłą orientacją na jej cele.

Problematyka refleksji towarzyszącej działaniu, „refleksji w biegu”, jest traktowana w kategoriach uczenia się (Dewey 1988, Schön 1983). Według J. Deweya, towarzyszy ona konkretnemu doświadczeniu, związanemu z postawieniem przez osobę uczącą się pytania, na które nie ma „gotowych odpowiedzi” a zarazem podmiot nie dysponuje gotową strategią rozwiązania. Jest to tak zwana sytuacja problemowa, która stanowi punkt wyjścia dla rozwiązywania problemów poznawczych, o ile pobudzi refleksję jednostki. Uczenie się problemowe „przez praktykę” stanowi aktywność, która w znakomity sposób poszerza, pogłębia i aktywizuje doświadczenie poznawcze podmiotu, kreując jego kompetencję do działania w sytuacjach problemowych – czyli takich, gdzie musi on samodzielnie opracować strategię działania. Podobnie D. Schön – twórca popularnej koncepcji „refleksyjnego praktyka” refleksję w działaniu odnosi do „pewnego rodzaju eksperymentowania”, które podejmuje się w sytuacjach jakościowo odmiennych, od tych, jakie są już znane, a radzenie sobie z nimi nie jest możliwe dzięki wykorzystaniu rutynowych środków. Podejmowanie refleksji w działaniu ma w takich sytuacjach charakter instrumentalny, będące zorientowane na osiągnięcie określonego skutku. W sytuacji niepewnej podmiot podejmuje działania zmieniające strukturę działań zastanych (tj. rutynowych), wypróbowuje nowe strategie, posiłkuje się pomysłowością, modyfikuje znane schematy.

Skłanianie studenta – praktykanta do refleksji w działaniu będzie zatem obejmowało realizację przez niego takich form aktywności, które definiowane są na bieżąco, „wraz z rozwojem sytuacji”. Mamy tu do czynienia z koniecznością odejścia od sztywnych procedur dydaktycznych realizowanych „krok po kroku” na rzecz zwiększenia udziału jego kreatywności i radzenia sobie w sytuacjach problemowych. Na szczęście (dla podmiotu uczącego się „przez praktykę”) rzeczywistość szkolna obfituje w nie.

4.2.4. Uczenie się poprzez praktykę jako rezultat refleksji nad praktyką własną – omawianie zajęć prowadzonych przez studenta

Refleksja nad praktyką łączy się z odroczonego namysłem nad własnym działaniem. Zdaniem D. Schöna stanowi ona rusztowanie dla własnego – osobistego i zawodowego – roz-

woju w kierunku stawania się „refleksyjnym praktykiem”. Refleksyjny praktyk to profesjonalista, którego kompetencja jest połączeniem „mistrzostwa i artyzmu” (Schön 1983). W tym sensie „omawianie” tego, czego się doświadczyło, ukierunkowane na wyciągnięcie wniosków dla działania przyszłego jest ważną strategią uczenia się, przygotowującą (nie tylko) do zawodu nauczyciela. Według H. Kwiatkowskiej (Kwiatkowska 1997) „omawianiu” towarzyszą następujące zależności:

- im głębiej jakieś doświadczenie pobudza do refleksji i ukierunkowuje do formułowania wniosków, tym wyższy jest jego edukacyjny potencjał;
- im większe jest zaangażowanie studenta w omawianie określonego doświadczenia, tym większy będzie potencjał tego doświadczenia dla odkrywania nowych znaczeń;
- im większy student odkryje dysonans pomiędzy zaoferowanymi mu „gotowymi scenariuszami” działania a jego rzeczywistym doświadczeniem, tym lepszy jest efekt dla jego uczenia się;
- im bardziej świadomie student wydobywa na jaw swoje sposoby oceniania, myślenia i reagowania w konkretnych sytuacjach, tym bogatszy będzie rezultat uczenia się przez praktykę;
- im bardziej student jest świadomy własnych decyzji i potrafi wskazać na ich uzasadnienie teoretyczne, tym bardziej świadomy jest zdobywanych przez siebie kompetencji.

V. Komunikacja praktykanta z opiekunem praktyk/nauczycielem

Sposób komunikowania się praktykanta z opiekunem praktyk/nauczycielem powinien tworzyć warunki dla współpracy, wzajemnego porozumienia oraz swobodnego wyrażania ocen i refleksji. Oznacza to, że podstawą wzajemnej komunikacji winno być zaufanie, otwartość i szczerść w dzieleniu się swymi przemyśleniami, gotowość do rozmawiania o swoich spostrzeżeniach i trudnościach czyli umiejętność udzielania i przyjmowania informacji zwrotnych.

Do wybranych barier komunikacyjnych, które mogą utrudnić efektywną współpracę z opiekunem praktyk/nauczycielem należą: dystans, obojętność, obrażanie się, krytykowanie oraz lekceważenie lub przecenianie informacji zwrotnych.

Z perspektywy kształtowania pozytywnych relacji z opiekunem praktyk/nauczycielem warto wziąć pod uwagę wskazówki R. Perry (Perry 2000):

- *„Bądź otwarty i szczerzy w przedstawianiu własnych sądów czy spostrzeżeń dotyczących danej sytuacji. Jeżeli nie rozumiesz, co do ciebie mówią lub o co cię proszą, zastosuj komunikat „Ja”, aby wyjaśnić znaczenia lub oczekiwania albo poinformować, co jesteś w stanie wykonać.*
- *Spróbuj porozmawiać o realiach i trudnościach sytuacji, w jakiej się znajdujesz. Jeśli nie wykorzystujesz swojej sytuacji, aby uzyskać usprawiedliwienie, rozmowa taka pomoże nauczycielowi nadzorującemu lepiej zrozumieć twoje problemy. Często, kiedy trudności zostaną przedstawione, łatwiej je przezwyciężyć, ponieważ przy szukaniu rozwiązań co dwie głowy, to nie jedna!*
- *Szukaj szczegółowych informacji i wskazówek, ilekroć jest to możliwe. Im bardziej szczegółowe pytania będziesz zadawał lub im bardziej szczegółowych informacji będziesz poszukiwał, tym istnieje większe prawdopodobieństwo, że otrzymasz odpowiedzi istotne, mające dla ciebie znaczenie. Pamiętaj także, że jeśli przelamiesz lody, zadając pytania albo prosząc o radę, proces komunikacji stanie się łatwiejszy i bardziej naturalny”.*

VI. Obserwacja zajęć

Jednym z obowiązków studenta na praktyce jest obserwowanie zajęć prowadzonych przez nauczyciela. Obserwacja zajęć prowadzonych przez nauczyciela niekiedy określana mianem „hospitacji”, ma za zadanie zapoznać studenta z warsztatem pracy doświadczonego nauczyciela.

Obserwacja zajęć może przyjmować dwie zasadnicze postaci:

- obserwację bierną, podczas której student nie uczestniczy bezpośrednio w realizowanych czynnościach dydaktycznych;
- obserwację uczestniczącą, podczas której student asystuje nauczycielowi w wybranych czynnościach.

Obie formy obserwacji są efektywne, przy czym druga z wymienionych – angażująca rzeczywistą współpracę nauczyciela i studenta – może mieć większe znaczenie dla kształtowania jego kompetencji, o ile czynności wykonywane przez studenta są dla niego (w sensie motywacyjnym) angażujące, bazują na poczuciu odpowiedzialności i wymagają udziału kreatywności a zarazem myślenia problemowego. Należy jednak pamiętać, aby czynności asystujące nie zabierały studentowi większości czasu obserwowanych zajęć – musi mieć bowiem czas na rejestrowanie ich przebiegu i refleksję.

Efektywna obserwacja jest możliwa wówczas, gdy student rozumie intencje nauczyciela: zna założone cele, rozumie zasadność zastosowanych form i metod pracy pod kątem realizacji określonych celów dydaktycznych oraz całokształtu warunków (w tym dotyczących możliwości uczniów), w jakich realizowane jest kształcenie. Z tego powodu przed przystąpieniem studenta do obserwacji, warto poprosić o krótkie wprowadzenie/omówienie zamierzeń dydaktycznych realizowanych na lekcji/zajęciach.

W trakcie obserwacji student notuje przebieg zajęć i rodzące się w ich toku pytania do nauczyciela oraz zwraca szczególną uwagę na:

- stosowane przez nauczyciela metody i formy pracy dydaktycznej, wraz z towarzyszącymi im sposobami organizowania środowiska dydaktycznego;
- indywidualizację procesu nauczania, z uwzględnieniem uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych;
- społeczny kontekst procesu kształcenia, w tym: współpracę i komunikację pomiędzy uczniami i nauczycielem, a także w zespołach /zespole uczniowskim;
- formy oceniania stosowane przez nauczyciela;

- gospodarowanie czasem;
- strategie aktywizacji i pobudzania motywacji uczniów.

Obserwacja powinna być zakończona omówieniem przebiegu lekcji/zajęć podczas konsultacji z nauczycielem prowadzącym lekcje/zajęcia.

6.1. Przykładowy arkusz obserwacji zajęć

Data.....**Klasa/grupa**.....

Nauczyciel prowadzący.....

Miejsce zajęć (*placówka, w której studentka/student obserwuje prowadzone zajęcia*).....

.....

.....

Liczba uczniów.....

Temat zajęć (*podaj temat główny realizowany przez nauczyciela w danym dniu*).....

.....

.....

Cele zajęć (*podaj cele ogólne i szczegółowe*).....

.....

.....

.....

.....

Metody prowadzenia zajęć.....

.....

.....

.....

.....

Pomoce dydaktyczne (*wykorzystane do prowadzenia zajęć*).....

.....

.....

.....

.....

.....

Przebieg zajęć	Zadania	Czas	Wskazówki organizacyjno-metodyczne
<i>Podaj w punktach harmonogram zajęć</i>	<i>Wymień zadania realizowane przez nauczyciela</i>	<i>Podaj orientacyjny czas trwania poszczególnych zajęć</i>	<i>Wymień wskazania lub zalecenia dotyczące prowadzenia zajęć formułowane przez nauczyciela -opiekuna</i>

Uwagi i spostrzeżenia studenta:

(Podaj swoje uwagi dotyczące organizacji, przebiegu zajęć, realizacji założonych celów, sposobów rozwiązywania ewentualnych problemów i trudności pojawiających się w trakcie realizacji zajęć):.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....
(data i podpis studenta)

.....
(data i podpis nauczyciela prowadzącego zajęcia)

VII. Samodzielne prowadzenie zajęć

Zajęcia prowadzone przez studenta powinny odbywać się w obecności opiekuna dydaktycznego. Student prowadzi zajęcia w oparciu o samodzielnie przygotowane i zatwierdzone przez nauczyciela scenariusze zajęć (tzw. konspekty). Scenariusze powinny być opracowane według określonego wzoru (zgodnego z wymogami uczelni kierującej studenta na praktyki).

Przygotowane przez studenta scenariusze zajęć powinny być również omówione z nauczycielem pod kątem dydaktycznych zamierzeń i ewentualnego udoskonaleniem ich.

W trakcie prowadzenia zajęć przez studenta nauczyciel może ingerować w ich przebieg jedynie w sytuacjach uzasadnionych z dydaktycznego lub wychowawczego punktu widzenia.

Po zakończeniu zajęć student powinien omówić ich przebieg z nauczycielem pod kątem: realizacji założonych celów dydaktycznych, stosowanych form i metod pracy, wykorzystywanych pomocy dydaktycznych i sposobu budowania interakcji z uczniami.

W tym miejscu warto zaznaczyć, że:

- Uczniowie powinni znać cele zajęć.
- Uczniowie powinni dowiedzieć się, w jaki sposób będzie przebiegała lekcja (jak będą realizowane jej cele).
- Uczniowie powinni znać oczekiwania (kryteria), które pozwolą im stwierdzić w jakim stopniu osiągnęli (zrealizowali) cele zajęć.
- Uczniowie powinni otrzymać informację zwrotną dotyczącą efektów ich pracy.
- Uczniowie powinni mieć możliwość wykorzystania popełnionych błędów do uczenia się.
- Uczniowie powinni mieć możliwość odwołania się do wiedzy przedmiotowej i wiedzy z innych przedmiotów.
- Uczniowie powinni mieć możliwość odwołania się do doświadczeń innych, niż szkolne.
- Uczniowie powinni mieć możliwość podsumowania lekcji (w aspekcie tego, czego nauczyli się na tej lekcji).
- Nauczyciel powinien się upewnić, czy uczniowie znają cele lekcji.
- Nauczyciel powinien się upewnić, czy uczniowie znają oczekiwania/kryteria.
- Nauczyciel powinien zwracać uwagę na elementy odpowiedzi lub działania ucznia, które były prawidłowe.
- Nauczyciel powinien zwracać uwagę na elementy odpowiedzi lub działania ucznia, które były nieprawidłowe.
- Nauczyciel powinien przyjmować opinie, inicjatywy uczniów podczas lekcji.

- Nauczyciel powinien motywować wszystkich uczniów do angażowania się w proces uczenia się.
- Nauczyciel powinien stworzyć sytuacje, w których uczniowie będą mogli podejmować indywidualne decyzje dotyczące ich uczenia się.
- Nauczyciel powinien tworzyć sytuacje, w których uczniowie będą mogli rozwiązywać problemy poznawcze.
- Nauczyciel powinien stworzyć możliwości, w których uczniowie będą mogli uczyć się od siebie nawzajem.
- Nauczyciel powinien uwzględnić zdanie uczniów na temat przebiegu lekcji (odnośnie treści lekcji/form i metod pracy).
- Nauczyciel powinien udzielić informacji zwrotnej uczniom.

7.1. Przykładowy scenariusz zajęć

1. **Czas i miejsce zajęć:**.....
2. **Uczestnicy zajęć:**.....
3. **Temat lub tematyka zajęć:**
.....
4. **Zamierzone cele zajęć:**
–
–
–
5. **Forma zajęć:**.....
.....
6. **Metody prowadzenia zajęć:**.....
.....
7. **Środki dydaktyczne:**.....
.....
.....
8. **Przebieg zajęć:**.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

9. Ewaluacja zajęć:

- mocne strony.....
.....
.....
- słabe strony
- wnioski.....
.....
.....

10. Uwagi o wychowankach.....

.....
.....
.....

Uwagi oceniającego zajęcia:

.....
.....
.....
.....
.....

.....

(data i podpis opiekuna praktyk)

VIII. Omówienie zajęć

Omówienie realizowanych zajęć posiada trzy zakresy i dotyczyć może:

- zajęć prowadzonych przez nauczyciela a podlegających obserwacji dokonywanej przez studenta;
- omówienie zamierzeń dydaktycznych w zakresie zajęć zaplanowanych, realizowanych przez studenta,
- omówienie przebiegu zajęć zrealizowanych przez studenta.

Omówienie zajęć prowadzonych przez nauczyciela powinno dotyczyć założonych celów dydaktycznych, celów dydaktycznych i wychowawczych realizowanych na zajęciach, form i metod pracy dydaktycznej. Jeśli praktykant dotychczas nie poznał specyfiki grupy, w której realizowane będą zajęcia, warto także zwrócić uwagę na ten aspekt.

Omówienie zamierzeń dydaktycznych w zakresie zajęć zaplanowanych i realizowanych przez studenta ma charakter konsultacji, podczas której student przedstawia nauczycielowi przygotowany przez siebie scenariusz zajęć, objaśniając znaczenie zaplanowanych metod kształcenia, form organizacyjnych realizacji zajęć, środków dydaktycznych, i innych pod kątem ustalonych celów dydaktycznych i wychowawczych. Student powinien otrzymać informację zwrotną na temat trafności dydaktycznych zamierzeń i ewentualnych wskazówek w zakresie jego udoskonalenia.

Omówienie przebiegu zajęć zrealizowanych przez studenta jest ich koniecznym uzupełnieniem. Posiada ono charakter „miękkiej” ewaluacji, wyrażanej w formie ustnej i zorientowanej na wspieranie procesu uczenia się przez praktykę. Powinno odnosić się do następujących kryteriów:

- prawidłowość i efektywność w zakresie zastosowanych metod i form pracy z uczniami;
- merytoryczne przygotowanie do prowadzonych zajęć;
- trafność zastosowania i umiejętność pracy ze środkami dydaktycznymi;
- jakość komunikacji z uczniami, w tym przystępność objaśnień;
- aktywizacja i motywowanie uczniów;
- organizacja i indywidualizowanie pracy uczniów;
- gospodarowanie czasem;
- ocenianie i informacja zwrotna dla uczniów;
- osiągnięcie zaplanowanych celów dydaktycznych;
- poprawność językowa i kultura osobista.

Ta forma omówienia jest najbardziej istotna z punktu widzenia rozwoju kompetencji zawodowych praktykanta i winna przybierać formę „otwierającą” refleksję studenta na interpretację zgromadzonych doświadczeń.

8.1. Przyjmowanie informacji zwrotnej od opiekuna praktyk/nauczyciela

Otrzymywanie informacji zwrotnej, czyli, tzw. „feedbacku” jest bardzo ważnym impulsem dla procesu wchodzenia w rolę zawodową nauczyciela i dotyczy przede wszystkim wsparcia zorientowanego na refleksyjny sposób rozwijania kompetencji profesjonalnej.

Nie każdy komunikat oceniający działania, postawę lub wypowiedź innej osoby ma charakter informacji zwrotnej. Aby taką rolę mógł pełnić, niezwykle ważny jest zawarty w nim potencjał informacyjny. Powinna ona:

- opierać się na uważnej obserwacji lub aktywnym słuchaniu;
- odnosić się do działań, a nie do osoby;
- „być konkretna”, a zatem rzeczowo odnosić się do określonych zakresów aktywności lub wypowiedzi podmiotu;
- eksponować kryteria (merytoryczne), upewniwszy się, że odbiorca informacji zwrotnej ma ich świadomość (czyli wie, co podlega ocenie, obserwacji, etc.);
- „być konstruktywna”, czyli pomocna – a zatem obejmować elementy pozwalające osobie ocenianej udoskonalić formę działania;
- być wyrażona w odpowiednim miejscu i czasie oraz w odpowiedni sposób – z życzliwością oraz dbałością o psychiczny komfort jej odbiorcy (mało komfortową sytuacją jest otrzymanie krytyki w większym gronie, a zwłaszcza w obecności uczniów).

Dojrzała reakcja na prawidłowo sformułowaną informację zwrotną, zwłaszcza gdy zawiera ona element krytyczny, wymaga od osoby ocenianej dojrzałości, refleksyjności, a także zaufania w stosunku do nadawcy komunikatu. Nasze reakcje na „negatywny feedback”, aby prowadziły do rozwoju kompetencji i udoskonalania form działania, powinny być oparte na przekonaniach takich jak:

- *Mam prawo do niedoskonałości, gdyż wciąż się uczę, realizując zadania pokazuję, co potrafię „na dzisiaj”, z nadzieją, że jutro przyniesie nowe umiejętności;*
- *Informacja zwrotna jest ważnym źródłem uczenia się, o ile będzie przeze mnie przemyślana i pobudzi namysł nad moimi sposobami działania;*

- *Informacja zwrotna jako impuls dla refleksji nad działaniem może poprowadzić mnie w kierunku weryfikacji i/lub zmiany jego dotychczasowych form;*
- *Udzielanie informacji zwrotnej nie ma nic wspólnego z „negatywnymi intencjami” i jest jednym z podstawowych zadań mentora (w tym wypadku: nauczyciela lub opiekuna praktyk);*
- *Osoba, która chce doskonalić formę swojego myślenia i działania, oczekuje od otoczenia informacji zwrotnej;*
- *Umiejętne i odważne przyjmowanie krytyki jest bardzo ważną kompetencją psychologiczną a zarazem społeczną, nie da się jej rozwinąć w inny sposób, niż refleksyjnie doświadczając sytuacji, w których nasze działania są poddawane krytycznej a zarazem konstruktywnej ocenie przez innych.*

Warto pamiętać o tym, że reakcje na informację zwrotną są świadectwem naszej dojrzałości, a jednym z jej aspektów jest gotowość na przyjmowanie krytyki. Starajmy się tu pamiętać o kilku zasadach:

- *Wysłuchaj uważnie tego, co ma do powiedzenia osoba udzielająca informacji zwrotnej.*
- *Pamiętaj przy tym, że konstruktywna informacja zwrotna pomaga nam udoskonalać formy działania i sposoby rozwiązywania problemów, dostrzegać niedoskonałości, rozpoznawać swoje mocne i słabe strony.*
- *Dokonaj uważnej analizy informacji zwrotnej, upewnij się, że „rozumiesz, o co chodzi” – czy trafnie rozumiesz sens informacji zwrotnej dotyczący mocnych i słabych stron swojego działania. Jeśli nie rozumiesz lub masz wątpliwości – dopytaj, poproś o uszczegółowienie.*
- *Odbierając krytykę, powstrzymaj emocje, nie reaguj impulsywnie (tak, to bywa trudne). Jeśli krytyka cię głęboko poruszyła, poproś o chwilę namysłu, zanim odniesiesz się do jej treści. Nie reaguj zaprzeczeniem, wycofaniem, a tym bardziej poczuciem klęski. Daj sobie chwilę, przemyśl trafność krytyki, przyznaj się przed sobą do błędów lub przemyśl argumenty na rzecz obrony przyjętej przez siebie strategii, a dopiero potem wróć do rozmowy.*
- *Jeśli przyznajesz się do błędu, rób to szczerze i wyciągnij z tego naukę na przyszłość.*
- *Jeśli masz wątpliwości co do trafności krytycznego sądu, to oznacza, że potrzebujesz „chwili” na jego przemyślenie. Zakomunikuj to otwarcie, dziękując za uzyskaną informację.*
- *Jeśli nie masz jasności co do tego, w jaki sposób mógłbyś by udoskonalić swoje działanie, podziel się tą wątpliwością z rozmówcą. „Co dwie głowy to nie jedna” – rozwiązywanie problemów poznawczych i praktycznych na ogół lepiej przebiega we współpracy.*

IX. Ewaluacja praktyki

W drodze ewaluacji student weryfikuje swoje osiągnięcia w zakresie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych. Ewaluacja pozwala studentowi ocenić swoje mocne i słabe strony dając też okazję do nieustannej pracy nad sobą. Dojrzałość do dokonywania takich refleksji jest znaczącym krokiem na drodze zmierzającej do profesjonalizmu w pracy nauczyciela. Poniżej przedstawiamy przykładowe kwestionariusze ewaluacji praktyki, obejmujące wskazane aspekty.

9.1. Przykładowy kwestionariusz ewaluacji praktyki psychologiczno-pedagogicznej

KWESTIONARIUSZ EWALUACJI PRAKTYKI PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ				
IMIĘ I NAZWISKO STUDENTA				
INSTRUKCJA: proszę wstawić X w polu, które najlepiej opisuje ocenę twoich działań według kryteriów wskazanych w pierwszej kolumnie: brak – brak sytuacji do oceny tego obszaru w trakcie obserwacji 0 – poważne zastrzeżenia 1 – raczej odpowiada oczekiwaniom nauczyciela 2 – satysfakcjonująco 3 – w pełni kompetentnie				
ZAPOZNANIE SIĘ ZE SPECYFIKĄ SZKOŁY	0	1	2	3
Znam zadania opiekuńczo-wychowawcze realizowane przez szkołę.				
Znam organizację czasu pracy szkoły.				
Znam podstawową dokumentację wewnątrzszkolną w zakresie opieki i wychowania.				
Znam statut i plan pracy szkoły, program wychowawczo-profilaktyczny oraz program realizacji doradztwa zawodowego.				
Zapoznałem się z zasadami zapewniania bezpieczeństwa uczniom na terenie szkoły.				
OBSERWACJE	0	1	2	3
Zaobserwowałem pracę wychowawcy klasy i prowadzone przez niego zajęcia.				
Zaobserwowałem przebieg interakcji między wychowawcą i uczniem oraz między uczniami.				
Zaobserwowałem procesy komunikowania interpersonalnego i społecznego w grupach wychowawczych.				
Zaobserwowałem sposoby integrowania działań opiekuńczo-wychowawczych i dydaktycznych.				

Zaobserwowałem pracę rady pedagogicznej, zespołu wychowawców klas lub innych zespołów na terenie szkoły. i pozalekcyjne działania opiekuńczo-wychowawcze nauczycieli;				
Zaobserwowałem pozalekcyjne działania opiekuńczo-wychowawcze nauczycieli.				
Potrafię wyciągać wnioski z obserwacji pracy wychowawcy klasy, jego interakcji z uczniami oraz sposobu, w jaki planuje i przeprowadza zajęcia wychowawcze oraz wyciągać wnioski z obserwacji sposobu integracji działań opiekuńczo-wychowawczych.				
Potrafię wyciągać wnioski z bezpośredniej obserwacji pozalekcyjnych działań opiekuńczo-wychowawczych nauczycieli, w tym podczas dyżurów na przerwach międzylekcyjnych i zorganizowanych wyjść grup uczniowskich.				
PLANOWANIE I PROWADZENIE ZAJĘĆ WYCHOWAWCZYCH	0	1	2	3
Efektywnie zaplanowałem prowadzone zajęcia wychowawcze.				
Efektywnie prowadziłem zajęcia wychowawcze.				
REFLEKSJA NAD PRAKTYKĄ I POZNANIE WŁASNYCH MOŻLIWOŚCI	0	1	2	3
Dokonuję analizy i interpretowania zaobserwowanych lub doświadczanych sytuacji i zdarzeń pedagogicznych.				
Dokonuję konfrontowania wiedzy teoretycznej z praktyką.				
Poznaję własne możliwości, identyfikując mocne i słabe strony.				
Stosuję formy pracy i metody kształcenia aktywizujące uczniów.				
Współpracuję z opiekunem praktyk i z nauczycielami w celu poszerzania swojej wiedzy.				
POSTAWY	0	1	2	3
Jest obowiązkowy i punktualny.				
Prezentuję wysoką kulturę osobistą.				
Prawidłowo i systematycznie prowadzę dokumentację przebiegu praktyki.				

9.2. Przykładowy kwestionariusz ewaluacji praktyki dydaktycznej

KWESTIONARIUSZ EWALUACJI PRAKTYKI DYDAKTYCZNEJ				
IMIĘ I NAZWISKO STUDENTA				
KLASA				
PRZEDMIOT				
<p>INSTRUKCJA: proszę wstawić X w polu, które najlepiej opisuje Twoje działania według kryteriów wskazanych w pierwszej kolumnie:</p> <p>brak – brak sytuacji do oceny tego obszaru w trakcie obserwacji 0 – poważne zastrzeżenia 1 – raczej odpowiada oczekiwaniom nauczyciela 2 – satysfakcjonująco 3 – w pełni kompetentnie</p>				
KOMPETENCJE MERYTORYCZNE STUDENTA	0	1	2	3
Posiadam wiedzę i umiejętności w zakresie realizowanych treści kształcenia				
Znam miejsce realizowanych treści w programie nauczania/podstawie programowej.				
Samodzielnie łączę treści przedmiotowe z treściami innych przedmiotów.				
Swobodnie odpowiadam na zadawane przez uczniów pytania.				
Potrafię poprawić popełnione przez uczniów błędy merytoryczne.				
Potrafię pobudzać ciekawość poznawczą uczniów, uzupełniając treści interesującymi przykładami.				
KOMPETENCJE DYDAKTYCZNE STUDENTA	0	1	2	3
Prawidłowo gospodaruję czasem zajęć.				
Prawidłowo planuję przebieg zajęć, określam metody, formy pracy, zastosowane środki dydaktyczne w przygotowanym scenariuszu lekcji.				
Poprawnie określam ogólne i szczegółowe cele lekcji.				
Zapoznaję uczniów z tematem, planem i celami lekcji.				
Jasno tłumaczę omawiane zagadnienia.				
Upewniam się, czy przedstawiane zagadnienia i stosowane słownictwo są zrozumiałe.				
Wprowadzając nowe treści odwołuję się do wiedzy uprzedniej uczniów.				
Zachęcam uczniów do zadawania pytań.				
Formułuję zadania dla uczniów (w tym zadanie domowe), które są wartościowe z dydaktycznego punktu widzenia.				
Czytelnie objaśniam uczniom stawiane zadania.				
Informuję uczniów o celu wykonywanych zadań.				
Stosuję adekwatne formy pracy uczniów (indywidualne, zbiorowe, pracę w małych grupach).				
Stosuję formy pracy i metody kształcenia aktywizujące uczniów.				

Dostosowuję sposoby objaśniania, metody pracy i pomoce dydaktyczne do różnych stylów uczenia się uczniów.				
Efektywnie wykorzystuję środki dydaktyczne.				
Samodzielnie przygotowuję adekwatne środki dydaktyczne.				
Poprawnie organizuję i kontroluję pracę uczniów na lekcji.				
Stawiam pytania/zadania otwarte, problemowe, angażujące samodzielność myślenia uczniów.				
Zostawiam uczniom czas do namysłu po postawieniu pytania.				
W miarę potrzeby wprowadzam modyfikacje do planu lekcji.				
Jestem innowacyjny i kreatywny w działaniu.				
Jasno określám zasady oceniania zadań.				
Rzetelnie sprawdzam i oceniam zadania wykonywane przez uczniów.				
Przekazuję uczniom informację zwrotną na temat ich działań i osiągnięć.				
Dostosowuję poziom trudności i sposób wyjaśniania do możliwości uczniów.				
KOMPETENCJE WYCHOWAWCZE STUDENTA	0	1	2	3
Prezentuję wysoką kulturę osobistą.				
Dbam o poprawność językową.				
Zwracam uwagę na błędy językowe popełniane przez uczniów.				
Przejawiam pozytywny stosunek do uczniów (słowa, gesty, spojrzenia).				
Staram się nawiązywać kontakt z całą klasą (kontakt wzrokowy, kierowanie pytań, poruszanie się po klasie itp.).				
Uważnie słucham wypowiedzi uczniów.				
Zachęcam do pracy poprzez pochwały i docenianie wysiłku.				
Zachęcam i ośmielam uczniów do działania i wypowiedzi.				
Tworzę atmosferę współpracy.				
Ustalam z uczniami jasne zasady pracy na lekcji.				
Efektywnie reaguję w sytuacji naruszania ustalonych reguł.				
Zwracam się do uczniów po imieniu lub się o to staram.				

WYKORZYSTANA LITERATURA:

Arends R. I. (2000), *Uczymy się nauczać*, Warszawa, WSiP.

Bandura A. (1977), *Social Learning Theory*, New York, Englewood Cliffs, Prentice Hall.

Batt E. (2010), *Cognitive Coaching: A critical phase in professional development to implement sheltered instruction*, *Teaching and Teacher Education*, 26 (4).

Brown J. S., Collins A., Duguid P. (1989), *Situated cognition and the culture of learning*, *Educational Researcher*, 1 (18).

Dewey J. (1988), *Jak myślimy*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Fish D. (1988), *Turning Teaching into Learning: TRIST and the Development of Professional Practice*, London, West London Press.

Kwiatkowska H. (1988), *Nowa orientacja w kształceniu nauczycieli*, Warszawa, PWN.

Kwiatkowska H. (1997), *Edukacja nauczycieli. Konteksty, kategorie, praktyki*, Warszawa, IBE.

Kwiatkowska H. (2008), *Pedeutologia*, Warszawa, WAiP.

Lewowicki T. (1997), *Przemiany oświaty*, Warszawa, „Żak”.

Męczkowska-Christiansen A. (2015), *Socjalizacja poznawcza jako (d)efekt kształcenia szkolnego (na tle rozważań nad kulturowym kontekstem konstruowania struktur poznawczych człowieka)*, *Problemy Wczesnej Edukacji*, 1 (28).

Polanyi M. (1966), *The tacit dimension*, London, Routledge.

Perry R. (2000), *Teoria i praktyka. Proces stawania się nauczycielem*, Warszawa, WSiP.

Schön D. A. (1983), *The Reflective Practitioner. How Professionals Think in Action*, New York, Basic Books.

Thorpe S., Clifford J. (2004), *Podręcznik coachingu*, Poznań, Rebis.

Wagner R. K. (1987), *Tacit knowledge in ever day intelligence behaviour*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 52.